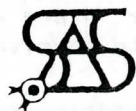

fórum ARCHIVÁROV

Identita archivára

Úspechy i neúspechy nášho archívnictva závisia predovšetkým od archivárov, pôsobiacich či už v samotných archívoch všetkých typov, riadiacom archívnom orgáne, archívnych školách, či iných našich pracoviskách. Iste, aj od spoločenského, ekonomického či kultúrneho prostredia, ktoré má nesporne výrazný vplyv na archivára i archívnictvo, no i toto prostredie archivár ovplyvňuje a to tak v pozitívnom, ako aj v negatívnom zmysle. Preto azda nebude prepychom venovať tri dni úvahám o identite archivára a diskusiám o jeho súčasnom postavení, ale aj o perspektívach jeho povolania. To všetko bude témou pripravovaného, v poradí už jedenásteho sympózia Sekcie archívnictva a pomocných vied historických pri SAV.

Na zasadnutí "programovej rady" sympózia autor týchto riadkov vyjadril osobné želanie počuť odpoveď na niekoľko okruhov otázok, ktoré, vzhľadom na tému sympózia "Identita archivára", považuje za obzvlášť závažné. V úsilí zapojiť do úvah čo najširší okruh archivárov a tým pripraviť vhodnú atmosféru na efektívnu diskusiu "programová rada" požiadala autora o publikovanie spomenutého priehrštia otázok v našom periodiku. Predkladá ich teda s nádejou na ich rozšírenie, no najmä s nádejou na nájdenie odpovedí na ne. Tu sú:

- Vývoj profilu archivára. (Do akej miery bol v minulosti profil archivára stály a do akej miery sa prispôboval okolnostiam? V čom boli príčiny zmeny profilu archivára? Ako sa dnes archivár prispôbuje? Aký je rozdiel medzi prispôbovaním sa a deformáciou? Má sa prispôbovať? Do akej miery? Kde je hranica straty identity? Kedy archivár prestáva byť archivárom?).

- Archivár a príbuzné povolania, pracujúce s informáciami o minulosti. (V čom sú spoločné a v čom odlišné rysy?).

- Je práca archivára tvorivá? (V čom? Potreba a hranice tejto tvorivosti).

- Úradník + vedec + robotník + publicista + historik + lingvista + intelektuál + pedagóg + stavbár + manažér = archivár?

- Archivár medzi administratívou a archívom. (Historický vývoj tohto vzťahu. Kapacitná a profesijná hranica únosnosti pôsobenia archivára v archívnom predpolí. Parafraza na známu Fialovu štúdiu Diplomatika jedna alebo dvě, teda: "archívniectvo jedno alebo dvě?, "archivár jeden alebo dvaja?, t. j. "klasický archivár" a "registratúrny manažér".

- "Klasický archivár". (Jeho pohľad na archivára v archívnom predpolí, v predarchívnej starostlivosti, spisového manažéra. Vníma ho ako skutočného archivára?).

- Archivár medzi archívom a historiografiou. (Historik ako archivár a archivár ako historik. Prečo sa archivár s historickým vzdelaním, teda historik, zriedka realizuje ako tvorivý historik (publicista). Podmienky? Prostredie? Čas? Nedostatok ambícií? Dôležitosť verejnej prezentácie).

- Pohľad historika na archivára. (Zaujíma nás aj kritický pohľad z tejto strany?).

- Etika archivára. (Samotné vzdelanie, spolu s praxou poskytuje odbornosť (vedomosti, "techniku" práce). Je to dostatočný predpoklad spôsobilosti pre prácu v archíve?

Existuje etický systém vzťahov k dokumentu, archívu, archivárom, archívnictvu, verejnosti...? Je potrebné ho kodifikovať? Ako usilovať o jeho dodržiavanie? Existujú v iných profesiách písané, či nepísané "etické" kódexy?.

- Archivárske srdce. (Existuje čosi také? Dá sa charakterizovať? Ako a kedy sa človek stane archivárom?).

- Vzdelávanie a výchova archivárov. (Vieme čo chceme? Vieme ako na to? Podľa čoho možno hodnotiť výsledky?).

- Spoločenstvo archivárov. (Čo pod ním kto rozumie? Má jeho kultivovanie zmysel? Jeho subjekty, vzťahy, komunikácia, pracovné a spoločenské stretnutia, periodiká, vedecké sympóziá, neformálne kontakty. Problém kolegiálnosti. Generačný problém. Profesionálne záujmové združenia, zámery, úspechy, neúspechy, perspektíva).

.....
(nech doplní čitateľ)

Organizátori dosiaľ evidujú tieto príspevky (názvy sú iba pracovné): Charakteristiky identity archivára (P.Kartous), Genéza identity archivára (M.Melníková), Archivár a archívy (E.Rákoš), Výchova a vzdelávanie archivárov (J.Novák), Archivár v predarchívnej starostlivosti (L.Ružička), Postavenie archivára v okresnom archíve (J.Dubovský), Profil archivára v Slovenskej televízii (R.Mader-Kutský), Archivár-manažér (E.Sloboda), Spoločenstvo archivárov (L.Vrteľ). Ďalšie príspevky možno oznámiť tajomníčke Sekcie archívnictva a pomocných vied historických Mgr.Kataríne Štulrajterovej, Štátny oblastný archív, Križkova 7, 811 04 Bratislava, č.tel. 49 60 51.

A naostatok ešte informácia, že sympóziu Identita archivára, ktoré pripravuje tradičná dvojica organizátorov Sekcia archívnictva a pomocných vied historických a Odbor archívnictva a spisovej služby MV SR, tentokrát v spolupráci so Štátnym okresným archívom v Žiline, sa uskutoční v dňoch 30.mája - 1.júna 1994 v Rajeckých Tepliciach. Podrobnosti sa záujemcovia dozvedia z pozvánok, ktoré bude Sekcia expedovať v priebehu marca.

Z dejín skartácie

Skartácia úradných písomností nie je problémom iba dvadsiateho storočia. Zásahy do registratúr z dôvodov skartácie sa uskutočňovali aj v predošliých storočiach. Pohľad aj prístup ku skartácii v dávnejšej minulosti bol odlišný od dnešného. Nevykonávali sa pravidelne, ale iba príležitostne, bez prihliadnutia na vedecký a iný význam úradných písomností. Nevydávali sa záväzné úradné predpisy, ani pokyny na vykonanie skartácie. Často sa skartácia vykonala iba z dôvodov získania priestoru, alebo za účelom získania finančných prostriedkov z predaja nepotrebných úradných písomností. Azda aj preto rakúske dvorské úrady, podobne aj uhorské krajské úrady začali vydávať určité obmedzovacie pokyny, ktoré sa stali súčasťou predpisov o spisovej manipulácii pre krajské a nižšie úrady už od konca 18. storočia. Tieto pokyny stanovili skupiny najzávažnejších spisov, ktoré sa nemali ničiť. K znehodnocovaniu spisov však dochádzalo dosť často aj po tomto období, ako to poznáme z dejín archivov.

Možno však konštatovať, že do roku 1848 sa v uhorských župách neuvažovalo o skartácii. K podstatnej zmene došlo po roku 1850, kedy vzrástla písomná produkcia úradov. Staršie župné spisy sa hodnotili tak, že určili hranicu (rok), ktorá znamenala, že staršie spisy ako uvedený hraničný rok, sa nesmú skartovať. Boli to postupne tieto hraničné roky: 1711, 1791, 1849, 1867. Podľa vtedajších názorov, spisy mladšie ako rok 1867 ani nemohli mať hodnotu historických prameňov. Skartáciu v župách ani v tomto období neupravovali právne predpisy. Závisela na župnom archivárovi a jeho schopnostiach. Neskôr, koncom 19. st. minister vnútra požadoval usporadovanie spisov a skartáciu na podriadených úradoch a tieto činnosti podriadil dohľadu Uhorskému krajskému archívu v Budapešti.

Po vydaní župného kancelárskeho poriadku v roku 1901 (zák.čl.XX) sa začali vydávať pre niektoré spisy záväzné skartačné predpisy (napríklad pre sirotskú agendu v r. 1902, pre matričné písomnosti v r. 1906 a pod.).

V rakúskych i českých krajinách bol vývin podobný. V českom miestodržiteľstve sa vedelo o skartačnej inštrukcii Gubernia z roku 1787, avšak inštrukcia nebola k dispozícii. Politické úrady v Čechách opierali skartačnú prax o dekrét

Spojenej dvorskej kancelárie z 24.3.1832, ktorý bol publikovaný guberniálnym dekrétom z 10.4.1832 pod číslom 13 967. Dekrét bol veľmi stručný, pretože prikazoval iba, aby sa nevyraďovali na znehodnotenie spisy, ktoré sú ešte užitočné, alebo sa takými môžu stať, ako aj také, ktoré síce už nemajú cenu pre úradnú potrebu, avšak majú hodnotu po stránke historickej alebo inej. Inštrukcia bola na svoju dobu pomerne pokroková, nakoľko prikazovala, aby sa spisy hodnotili nielen z administratívneho, ale aj z vedeckého hľadiska. V oblasti skartačného dohľadu pôsobil v Uhorsku od konca minulého storočia Uhorský krajinský archív v Budapešti, v Čechách túto činnosť vykonával Miestodržiteľský archív v Prahe (výnosom z 29.10.1888 mohol tento archív zasahovať do skartačnej praxe politických úradov). Od uplatnenia zásad archívneho poriadku v Čechách z roku 1895 sa ujalo pravidlo, že žiadna písomnosť uložená v štátnych úradoch sa nesmie zničiť bez vedomia, či súhlasu príslušného štátneho archívu. Veľký význam malo uplatnenie tohto postupu na súdoch a úradoch justičnej správy, ktoré bolo zakotvené zásluhou archívnej rady v novom súdnom poriadku z roku 1897. Hoci podobná norma nebola vydaná pre politické a finančné úrady, pôsobila táto norma ako precedens a prakticky ju aplikoval Miestodržiteľský archív. Zaviedla sa aj revízia skartačného konania v inštitúciách súdnej správy, ako aj na úradoch politickej a finančnej správy. Zásadný obrát v skartačnej praxi Miestodržiteľstva v Prahe nastal v roku 1909, kedy sa utvorila skartačná komisia, ktorá vniesla do procesu skartácie odbornosť a racionalizáciu. Skartačná komisia vznikla v súvislosti s Rapprichovou reformou kancelárskej a spisovej služby. V rokovacom poriadku skartačná komisia zdôraznila dôležitosť riadneho a plánovitého skartovania, ako pre budúce archívne bádanie, tak aj pre administratívne účely. Požadovala skúmať osobitne obsah každého spisu. Spisy sa na skartáciu pripravili tak, aby korešpondovali s elenčami a rozdelili sa na dve skupiny: spisy na zachovanie a spisy na znehodnotenie. Po rozdelení a preskúmaní obsahu ich preskúmali ešte členovia skartačnej komisie a to najskôr prednostovia oddelení úradu a potom archivár. Po vykonaní kontroly sa vyslovil súhlas s vyradením spisu, čo sa aj písomne poznačilo v záznamníku o skartácii. V protokole a v elenchoch sa pečiatkou vyznačilo vyradenie každého spisu: SKARTOVANÉ DŇA... Skartačná komisia dohliadla a riadila skartá-

cie v štátnych úradoch; pôsobila od r. 1909 až do zániku monarchie v r. 1918.

V Uhorskej miestodržiteľskej rade sa vykonávali spora-dicky skartácie už od roku 1770; po roku 1800 aj častejšie, nezriedka každoročne. Vyraďovali sa také písomnosti, ktoré evidentne nebolo vhodné ani žiadúce opatrovať v spisovni. Väčšia vyraďovacia akcia v Miestodržiteľstve sa vykonala r. 1779 za účelom získania priestoru. Vtedy vyradili asi 1 149 balíkov spisov z predmetových registratúrnych oddelení, ktoré však nezničili, iba premiestnili k bezvýznamným spisom. V starej registratúre Miestodržiteľstva sa skartovali spisy už od roku 1786. V hornej (novej) registratúre sa skartovalo podstatne neskôr. V rokoch 1887 a 1891 sa skartovali spisy oddelení: departementum commissariaticum a departementum publico-politicum. Nová (horná) spisovňa spravovala spisy po dobu 10 rokov (acta currentia), potom ich odovzdala starej spisovni.

V Uhorskej komore zriadili archív na základe kráľovskej inštrukcie z 23.10.1755, kedy vznikli v komore dva samostatné celky: acta registralia a acta archivalia. Archív však so spisovňou takmer neprichádzal do styku. Tieto dve kancelárie medzi sebou súperili, najmä v prvých rokoch po vzniku archívu komory. Do archívu komory sa zo spisovne vyberali "vzácne dokumenty" a v spisovni ostali, resp. sa jej vrátili "menej vzácne dokumenty". Výberom a oddeľovaním dokumentov došlo aj k narušeniu celistvosti a organickosti registratúrnych (archívnych) jednotiek. V archíve komory sa takto utvárali osobitné zbierky, v rámci ktorých sa jednotlivé dokumenty radili neorganicky, podľa predmetných-tematických tried. Až neskôr sa ujal v komore princíp ukladania všetkých spisov starších ako 10 rokov zo spisovne do archívu komory. Zaužívalo sa to až začiatkom 19.st., čím sa konečne urovnali tzv. nepreklenuteľné vzťahy týchto dvoch kancelárií komory. V súvislosti s tým sa začas uvažovalo aj o zriadení tretej kancelárie, t. j. starej registratúry (v podstate medziarchívu). To sa však nerealizovalo. Bývalá stará registratúra sa stala súčasťou archívu komory. Archív Uhorskej komory sa v roku 1874 stal súčasťou Uhorského krajinského archívu. Aj v Uhorskej komore bola skartácia jednou z ciest, ako riešiť problém hromadenia spisov. Z komorských úradov už v 18.st. započala so skartáciou ako prvá učtáreň komory. Ani tu neboli prvé skartácie regu-

lované inštrukciami. Vyplynuli najmä zo snahy uvoľniť pries-
tor. Spôsobili sa tým veľké straty, predovšetkým v podobe
znehodnotenia množstva tridsiatkových registrov. V r.1772
komora žiadala panovníčku o povolenie skartovať spisy star-
šie ako 20 rokov. Panovníčka však požadovala zachovať úradné
písomnosti staršie ako 25 rokov a taktiež ponechať vyúčtova-
nia tridsiatkových staníc z pohraničia za obdobie prvých
troch rokov, ako aj zachovať konspekty z ročných a štvrtroč-
ných vyúčtovaní. Jozef II. žiadal komoru, aby sa zbavila
veľkého množstva nehodnotného materiálu, vypracovala súpis
tohto materiálu a odovzdala ho na znehodnotenie. Išlo asi
o 283 zväzkov a niekoľko ladúl vyúčtovaní, účtovných denní-
kov, záznamov vzťahujúcich sa na zásobovanie vojsk obilím,
na tridsiatkové stanice, tarify, škodové poplatky, solné
a iné veci, z obdobia rokov 1550 až 1782. Časť tohto
materiálu prišla do učitárne komory zo Spišskej komory.

Elo Rákoš

Korektne, ale prísne

Už skôr na stránkach nášho stavovského časopisu som sa
zúčastnil menšej diskusie o osobitnej odbornej spôsobilosti
pre funkciu č.2 - riaditeľ štátneho okresného archívu. Sám
som sa zúčastnil jej prípravy a skúšok podľa nariadenia
vlády SR č. 176/1991 Zb. Po odstupe to stále hodnotím ako
korektné, ale prísne konanie, ale aj veľmi potrebné. Z
jednoduchého dôvodu preto, že teraz sa začalo druhé kolo
tejto prípravy, ale aj preto, že tu ide o prestíž
profesionality archivárov, hlavne na riadiacich funkciách.

Od prvého kola spred troch rokov aj v štátnych
okresných archívoch v SR nastal vo funkcii riaditeľ totiž
nemalý personálny posun. Prišli noví ľudia, aj takí, čo sú
vyložene archívni laici a o okresnom štátnom archíve majú
často menej poznatkov ako napríklad tí, čo sa hlásia na
štúdium archívnictva, či na stredoškolskej alebo
vysokoškolskej úrovni. Nebyť konkurzu alebo protekcie, ani
poriadne by nevedeli, čo je vlastne archív!

Preto sa prihovám, aby toto kolo bolo už v rámci
prípravy, ale aj záverečných skúšok takisto korektné, ale
omnoho prísnejšie a nekompromisnejšie ako to naše, prvé. Ide

tu podľa môjho názoru ešte viac ako predtým aj o prestíž profesionality archivárskej obce ako takej.

Aj preto, že za tri dni novopečení riaditelia, ak sú bez odborného archívneho vzdelania, sa sotva poriadne odborne "podkujú"! Mali tiež doteraz nemálo času, aby svoje odborne-archivárske vákuum aspoň sčasti - zaplnili. Ak to neurobili a zľahčili svoje samozrejmé povinnosti odborného rastu, treba im za to vystaviť prísny účet!

Mgr. Andrej Kaputa

ČRTA Z DEJÍN SLOVENSKEJ POLITIKY

"Je samozrejmé, že by nebolo žiadúce, keby personálne oddelenie môjho administratívneho referátu, ktorý tak úzko súvisí s ministerstvom vnútra v otázkach zásadného významu zaujímalo odlišné stanovisko od oného, ktoré zaujíma ministerstvo vnútra. Nebezpečie po tejto stránke je však celkom nepatrné, pretože tunajší úrad prispôboval sa vždy lojálne k zásadnému stanovisku ministerstva vnútra v tej-ktorej záležitosti, a to i tam, kde by tunajšie pomery boli vyžadovaly odchýlného pokračovania. V tejto lojalite bude sa samozrejme pokračovať i nabudúce a preto bude-li ministerstvo vnútra zavčas informovať tunajší úrad o svojich intenciách v otázkach štátnozamestnaneckých, nemusí mať obavy z možnosti ne-jednotného postupu".

Z vyjadrenia ministra s plnou mocou pre správu Slovenska dr. Jozefa Kállaya k tomu, že Ministerstvo vnútra ČSR si vyhradilo právo vyššej inštancie v personálnych otázkach spadajúcich do jeho pôsobnosti. (Obežník MPS č. 10 300 prez. z 20.9.1924. Slovenský národný archív, fond Oddelenie ministerstva vnútra v Bratislave, fasc. 7000/27 prez.adm.). K citovanému výroku pripomíname len to, že ak minister nemá vo svojej "plnej moci" personálne otázky vlastného úradu a úradov podriadených, nemá v moci vlastne nič.

- ban-